

Ο Λέων Γ' ο Ἰσαυρος και η εικονομαχία

Γιατί όχι; Μήπως οι διάφοροι τσαρλατάνοι που διαδέχονταν ο ένας τον άλλο στον θρόνο της αυτοκρατορίας ήταν καλύτεροι; Αυτός τουλάχιστον, γνώριζε από προσωπική πείρα τη βασανισμένη ζωή των απλών υπηκόων στο απέραντο βασίλειο. Ίσως, κάτι μπορούσε να κάνει και για τους στρατιώτες του, που σέρνονταν από το ένα άκρο της Γης στο άλλο πολεμώντας για το μεγαλείο της χριστιανοσύνης. Είπε το μεγάλο «ναι» κι αφέθηκε ν' απολαμβάνει τις θριαμβευτικές ιαχές των ανδρών του: Λέων Γ' ο Ἰσαυρος, αυτοκράτορας στρατηλάτης, διαλεγμένος από τις λεγεώνες της Ανατολής. Ήταν 18 Απριλίου του 716.

Το προστατευτικό ή αρπακτικό χέρι του κράτους βρισκόταν μακριά από τους κατοίκους των Βαλκανίων και της Μικράς Ασίας, στα μέσα του Στ' αι., καθώς η πρωτεύουσα της αυτοκρατορίας άνθιζε στην ευρωπαϊκή άκρη της Θράκης. Η Κωνσταντινούπολη έμοιαζε να μην ενδιαφέρεται για τους υπηκόους. Ο Ιουστινιανός (527 - 565) ήταν εκείνος που θέλησε να συμμαζέψει την επικράτεια κάτω από την ασφάλεια της κρατικής προστασίας. Τα πράγματα, όμως, είχαν από καιρό πάρει τον δικό τους δρόμο.

Μέσα στην αβεβαιότητα της ταραγμένης εποχής των επιδρομών, των λεηλασιών και των ληστειών, οι φτωχοί και ανυπεράσπιστοι κάτοικοι της υπαίθρου άρχισαν να μπαίνουν με τη θέλησή τους κάτω από την προστασία των πλούσιων και δυνατών γειτόνων, που είχαν την ευχέρεια να συντηρούν ιδιωτικό στρατό για τη δική τους ασφάλεια. Σ' αυτόν τον κόσμο, όμως, τίποτα δε γίνεται χωρίς αντάλλαγμα. Έτσι, οι μικροϊδιοκτήτες μετατρέπονταν σε υποτελείς των μεγαλογεωκτημόνων: Πελάται στα ελληνικά, *clientes* στα λατινικά. Σιγά σιγά, οι προστατευόμενοι άρχισαν να αναγνωρίζουν στον προστάτη δικαίωμα επικαρπίας πάνω στα δικά τους χωράφια. Η πρώτη αυτή συναλλαγή γρήγορα μετεξελίχθηκε σε αρπαγή. Με τη βία ή με τον εκφοβισμό, οι μεγαλοϊδιοκτήτες άπλωναν τη γη τους προσαρτώντας στα κτήματά τους τις μικρές ελεύθερες ιδιοκτησίες. Στα χρόνια του Ιουστινιανού, η φεουδαρχία ήταν πια παγιωμένη κατάσταση στην ύπαιθρο.

Ο αυτοκράτορας προσπάθησε να αντιμετωπίσει το φαινόμενο που έπαιρνε τις διαστάσεις κοινωνικού προβλήματος. Στις αυτοκρατορικές «νεαρές» (*novelae*), γίνεται συνεχής λόγος για τους ισχυρούς μεγαλοϊδιοκτήτες που κυριαρχούσαν στην ύπαιθρο, πρόσβαλλαν πρόσωπα και περιουσίες και συνεχώς διατάρασσαν την τάξη. Για την αντιμετώπισή τους, όμως, δεν επαρκούσαν οι διαταγές και οι «οδηγίες». Χρειάζόταν και το αστυνομικό εκείνο σώμα, που θα τις υλοποιούσε. Τέτοια δύναμη δεν υπήρχε εκείνη την εποχή, ούτε τα επόμενα χρόνια, καθώς ο στρατός είχε άλλα πιο βαριά καθήκοντα. Κι ακόμα, το κράτος

χρειαζόταν υψηλόβαθμα στελέχη για να διοικηθεί, ο στρατός στρατηγούς για να κινηθεί και η Εκκλησία ισχυρό ιερατείο για να απλωθεί. Πηγή αστείρευτη για την κάλυψη αυτών των αναγκών ήταν πάντα η αριστοκρατία της γης και του πλούτου.

Ουσιαστικά, οι Βυζαντινοί φεουδάρχες μοναδικούς αντιπάλους είχαν τα γειτονικά τους μοναστήρια, που μετατρέπονταν σε εκκλησιαστικά φέουδα, καθώς η κτηματική τους περιουσία αυξανόταν με εκούσιες ή ακούσιες δωρεές. Ο ανταγωνισμός λαϊκών φεουδαρχών και μοναστηριών πήρε μεγάλες διαστάσεις στα τέλη του ΣΤ' αιώνα, με τις μονές να μετατρέπονται σε ένα είδος «ασύλου» για δικό τους όφελος.

Ένας από τους διαδόχους του Ιουστινιανού ήταν ο Μαυρίκιος (582 - 602). Χρειάστηκε να επιστρατεύσει όλη το δυναμικό της αυτοκρατορίας για να αντιμετωπίσει τον κίνδυνο των Αβάρων. Ο λαός, όμως, ελάχιστα ενδιαφερόταν ακόμα για την τύχη της Κωνσταντινούπολης. Κατά χιλιάδες οι άνδρες έσπευδαν να μπουν στα μοναστήρια και να γίνουν καλόγεροι για να αποφύγουν τη στράτευση. Ο Μαυρίκιος έβγαλε μια διαταγή που απαγόρευε στους ηγουμένους να δέχονται νέους άνδρες ώσπου να περάσει ο αβαρικός κίνδυνος. Οι μοναχοί απάντησαν ζητώντας την καθαίρεσή του. Μια λαϊκή εξέγερση με επικεφαλής τον εκατόνταρχο Φωκά ξέσπασε στην Κωνσταντινούπολη. Λαός και στρατός εισέβαλαν στο παλάτι, συνέλαβαν τον Μαυρίκιο, σκότωσαν μπροστά στα μάτια του και τους πέντε γιους του, έσφαξαν και τον ίδιο, έστησαν τα έξι κεφάλια σε δημόσια θέα, πέταξαν τα ακέφαλα πτώματα στη θάλασσα, ξετρύπωσαν την αυτοκράτειρα Κωνσταντίνα και τις κόρες της, έβγαλαν τα μάτια τους, έκοψαν τις γλώσσες τους και, τελικά, τις έσφαξαν.

Οι εξεγερμένοι απλώθηκαν στην πόλη, συνέλαβαν κι έσφαξαν όποιον αριστοκράτη βρήκαν μπροστά τους κι, όταν η καταστροφική μανία καταλάγιασε, αναγόρευσαν αυτοκράτορα τον αρχηγό τους στις σφαγές, άσημο εκατόνταρχο Φωκά. Η αριστοκρατία χρειάστηκε οχτώ χρόνια για να «αποκαταστήσει την τάξη», με τον Ηράκλειο (610). Έναν αιώνα αργότερα, η φεουδαρχία αναγκάστηκε να συνασπιστεί με την εκκλησία, μπροστά στον κοινό κίνδυνο που λεγόταν Λέοντας Γ' ο Ίσαυρος.

Καθώς η «ελέω θεού μοναρχία» ρίζωσε στην Κωνσταντινούπολη, η Βυζαντινή αυτοκρατορία γνώριζε τον μεσαίωνα με όλα του τα χαρακτηριστικά: Απολυταρχία του αυτοκράτορα, άγρια φορολόγηση των επαρχιών και δεσποτοκρατία, που συμβάδιζε με έντονη θρησκοληψία. Τα μοναστήρια αναπτύσσονταν σε βάρος των αγροτών, από τους οποίους

μάζευαν όσα η κεντρική διοίκηση άφηνε.

Μέσα σ' αυτό το κλίμα, σ' ένα χωριό της Βόρειας Συρίας, γεννήθηκε στα 680, ο Λέων Ίσαυρος. Μεγάλωσε, ζώντας από κοντά τη δυστυχία του να είναι υπήκοος σε ανατολική επαρχία της αυτοκρατορίας. Εκτός απ' όλα τα' άλλα, είχε και τις αραβικές επιδρομές στην πατρίδα του. Οι συνωμοσίες των παλατιανών έμοιαζαν απόμακρες για την περιοχή του. Ήταν 15 χρόνων, όταν ο Ιουστινιανός Β' ανατράπηκε από το λαό, επειδή συμπεριφερόταν πολύ σκληρά. Του έκοψαν τη μύτη και τον εξόρισαν. Δέκα χρόνια αργότερα (705) κι ενώ ο Λέων ήταν 25 χρόνων, ο Ιουστινιανός Β' ξαναπήρε τον θρόνο.

Ακολουθώντας από μικρός το στρατιωτικό επάγγελμα, ο Λέων ήταν τότε πρωτοσπαθάρης (αρχιϋπάσπιστής) του βασιλιά. Στα 31 του, όταν ο Λέων έφτασε τον βαθμό του στρατηγού των ανατολικών, ο Ιουστινιανός Β' δολοφονήθηκε από τον Αναστάσιο Β' που ύστερα από δυο χρόνια (715) εκθρονίστηκε από τον Θεοδόσιο Γ' και κλείστηκε σε μοναστήρι.

Ο Λέων δεν αναγνώρισε αυτό το πραξικόπημα αλλά ήταν απασχολημένος να πολεμά τους Άραβες, που έκαναν επιδρομές. Τους νίκησε στο Αμόριο της Φρυγίας (716) και βάδισε εναντίον της Κωνσταντινούπολης. Ο στρατός τον αναγόρευσε αυτοκράτορα στις 18 Απριλίου 716. Τον Μάρτιο του 717, έφτασε στην Βασιλεύουσα ως ελευθερωτής. Ο Θεοδόσιος παραιτήθηκε κι ο Λέων έγινε ο ιδρυτής της δυναστείας των Ισαύρων (717-867) ως Λέων Γ'.

Μέσα σ' ένα χρόνο, ξεμπέρδευσε με τους Άραβες και τον Αναστάσιο, που θέλησε να τον ανατρέψει, και προχώρησε σε ριζικές μεταρρυθμίσεις. Στόχος του ήταν να απαλλάξει το λαό από την αδικία και τη θρησκοληψία και να επαναφέρει τη δικαιοσύνη και την ευτυχία. Άνοιξε, όμως, δυο πολύ άγρια μέτωπα. Το ένα με τους φεουδάρχες, των οποίων τη βουλιμία προσπάθησε να σταματήσει, και το άλλο με την εκκλησία, της οποίας τις δραστηριότητες προσπάθησε να περιορίσει, καθώς μύριζαν εκμετάλλευση.

Η πάταξη της θρησκοληψίας αποτολμήθηκε με το ανέβασμα των εικόνων ψηλά, ώστε να μη χρειάζεται να προυμυτίζουν οι πιστοί προκειμένου να προσκυνήσουν. Και η πάταξη της ληστρικής συμπεριφοράς των «δυνατών», όπως αποκαλούνταν οι φεουδάρχες, επιχειρήθηκε με τον «Γεωργικό Κώδικα», που απαγόρευσε την κατάληψη γαιών. Καθιέρωσε ακόμα τη δωρεά μικρών κλήρων στους στρατιώτες των οποίων έληγε η θητεία και επέβαλε την καλλιέργεια των κρατικών κτημάτων από τον στρατό. Με σειρά από άλλους νόμους, κατάργησε τη δουλοπαροικία, αποκατέστησε τη δικαιοσύνη, αλάφρωσε τους αγροτικούς

πληθυσμούς από τη βαριά φορολογία, περιόρισε τη δράση των καλόγερων και καθιέρωσε συγκεκριμένους λόγους για την έκδοση διαζυγίου.

Η εκκλησία αντέδρασε, ο πατριάρχης παραιτήθηκε κι οι καλόγεροι άρχισαν να φανατίζουν το λαό διαδίδοντας πως είχαν να κάνουν με αιρετικό. Μια εξέγερση εναντίον του αυτοκράτορα, καταπνίγηκε. Οι νόμοι του καθιερώθηκαν και ίσχυσαν. Βασίλευσε ειρηνικά ως το θάνατό του, το 741. Όμως, ο Λέων βρισκόταν έξω από την εποχή του. Η καταπολέμηση της θρησκοληψίας ονομάστηκε περίοδος της εικονομαχίας και συντάραξε την αυτοκρατορία.

Φεουδάρχες και εκκλησιαστικοί συνασπίστηκαν αλλά χρειάστηκαν εκατό χρόνια για να κατορθώσουν να «αποκαταστήσουν την τάξη», καθώς οι περισσότεροι Ίσαυροι αυτοκράτορες στάθηκαν συνεπείς συνεχιστές του έργου, που ξεκίνησε ο ιδρυτής της δυναστείας. Όμως, εκατό χρόνια μετά τον θάνατο του Λέοντα, ο μεσαιώνας είχε επικρατήσει οριστικά. Από το έργο του δεν έμεινε τίποτα. Οι νόμοι καταργήθηκαν και οι εικόνες ξαναμπήκαν στη θέση τους από την Θεοδώρα που, ως αντιβασίλισσα, τις αναστήλωσε, το 842. Ευγνωμονώντας την, οι ιεράρχες την αναγόρευσαν αγία. Η εκκλησία γιορτάζει τη μνήμη της στις 11 Φεβρουαρίου.

(Εθνος, 17.4.1997) (τελευταία επεξεργασία, 2.2.2009)